

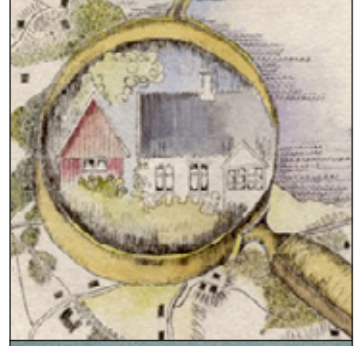
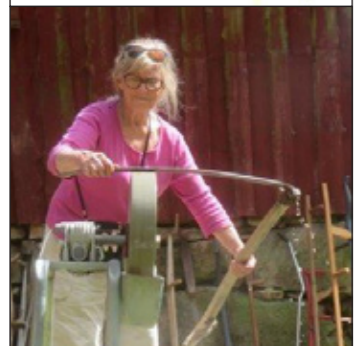
BOHUSARVET

Tidskrift för Bohusläns hembygdsförbund 2022:2 årgång 16

*Upptäck ditt
smultronställe*

*Hembygden
i landskapet
– Björkö*

Platser bär på berättelser

Ur innehållet

Citronfjärilen vald till Sveriges nationalfjäril	3
Upptäck ditt smultronställe i sommar	4
Fler utflyktstips	9
Hembygden i landskapet – Rörö	10
Liar och jordkällare	12
Presspik	14
Årets hembygdsförening	15
Bohusläns hembygdsförbunds årsstämma	16
Platser bär på berättelser	18
Sommartips från Bohusläns museum	19
Årets hembygdsbok, – skrift & övriga publikation	20
Notiser	22

Omslag fram
 Bassholmen.
 Foto Marika Russberg

Omslag bak
 Kälkerön.
 Foto Marika Russberg

Så kom den igen...

...sommaren. Och visst är det lika fantastiskt varje år när naturen exploderar av färger och dofter, av grönska, blommor och bär! I år kan vi nog förvänta oss en sommar så som somrar brukar vara. Pandemin är inte över, men vi kan leva lite mer som vanligt. Hemester är fortfarande ett alternativ som många väljer och i detta nummer av Bohusarvet finns många tips på smultronställen att upptäcka! Nära eller lite längre bort! Intressanta, vackra, unika, inspirerande kultur- och naturmiljöer som förvaltas av kulturarvsföreningar. Här finns engagerade föreningsaktiva som kan berätta om platsen i då- och nutid, om människor, om föremål, om hantverk, traditioner och mycket mer! Ofta finns kaffe och hembakat att njuta av. Så passa på att upptäcka ett eller flera nya smultronställen i sommar!

Det blir också extra många lästips för hängmattan eller favoritplatsen att läsa på. Bohusläns hembygds-

förbund utser varje år Årets hembygdsbok, hembygds-skrift och övriga publikation, dessa och fler får du tips om, hoppas du hittar något som du blir nyfiken på att läsa!

Marika Russberg
 Redaktör

Det blir som vanligt en blandning på innehållet som vi i redaktionsrådet hoppas ska locka till läsning, nya insikter, lust att ta reda på mer om. I detta nummer finns bland annat läsning om hembygden på Björkö, om presspik, om en nybyggd medeltidskyrka och om Sveriges nyutnämnda nationalfjäril. För det är det som är Bohusarvet, en blandning av kultur- och naturarv, i Bohuslän med omnejd och med utblickar lite längre bort.

Skön sommar önskas Bohusarvets läsare!

Foto Hilding Mickelsson, Hälsinglands museum, på DigitaltMuseum

Nu har citronfjärilen blivit utsedd till Sveriges nationalfjäril efter att fler än 20 000 personer röstat. Omröstningen arrangerades av Fjärilshuset i samarbete med en rad organisationer. Närmare 40 procent av alla som röstade valde citronfjärilen som sin favorit.

–Det är ett väldigt bra val. Det är den första fjärilen man ser på våren och den sista man ser på hösten, säger Lars Pettersson, docent i zoöekologi vid Lunds universitet.

Gonepteryx rhamni

En citronfjärilshane är citrongul medan honan är blekt grönvit. Både hanen och honan har små orange fläckar mitt på bägge vingparen och lite svart vid framvingens fäste i kroppen. Vingspannet är 55–60 mm.

Tidigt på våren får citronfjärilen hålla tillgodo med tussilago, sälg och andra videväxter, men det är brak-

Citronfjärilen utsedd till Sveriges nationalfjäril

ved och getapel som är favoritfödan. Brakved trivs på fuktig mark och växer i kärr, längs vattendrag, vid stränder av sjöar och också i skog. Citronfjärilen lever också i öppna odlingslandskap och lever då på växten getapel.

Under sommaren besöker citronfjärilen helst röda och blå blommor som ängsvädd, åkervädd, rödklint, rödklöver och olika tistlar.

Citronfjärilen lägger ägg ett och ett vid knoppar av brakved eller getapel. Äggen är gula, ibland lite rödaktiga, och spolförmiga. Honan kan producera fler än 500 ägg under sin livstid. Äggen kläcks efter en vecka och den gräsgröna larven växer och förpuppar sig ofta på en och samma kvist. Puppen är gulgrön och puppstadiet varar i två veckor och efter ytterligare två har larven utvecklats till fjäril.

Citronfjärilen är en av Sveriges mest långlivade fjärilar, vissa år kan övervintrade citronfjärilar flyga samtidigt som årets första nykläckta individer i början av juli.

I början av hösten hittar fjärilarna lämpliga platser att övervintra på, i tuvor, i stubbar eller under små, täta granar. Fjärilarna vilar upp och nervända och vingarnas kamouflage som liknar ett gulnat löv kommer väl till pass. Vingarnas form gör också att kondensvatten rinner av.

Citronfjärilen finns från Nordafrika genom hela Europa, Turkiet, Sibirien till norra Burma och Japan.

Källa TT och Artdatabanken

Upptäck ditt smultronställe i sommar!

Nära eller lite längre bort - det finns många smultronställen att upptäcka och uppleva, kultur- och naturmiljöer som förvaltas av kulturarvsföreningar.

Här kommer tips på platser att besöka och saker att uppleva i sommar hos några av Bohusläns hembygdsförbunds medlemsföreningar. Här finns båtsamlingar, kvarnar, dygnet-runt-öppet industrimuseum, kaffe i gröngräset, viskvällar, utställningar, föredrag, vandringar och yoga. Kanske hittar du ett nytt smultronställe i sommar?!

Kika in på föreningarnas hemsidor och Facebook för att se aktuellt program. Tips på fler aktiviteter hittar du på hembygd.se/bohuslan Klicka på Hitta förening

Föreningen Allmogebåtar, Bassholmen.

Föreningen Allmogebåtar, Bassholmen

Med allmogebåtar på Bassholmen, 9 juli. Museet öppet alla dagar 20 juni–20 aug kl 11–12 och kl 15–18. Som tema har vi vår delaktighet i utnämningen av att den nordiska klinkbåtstraditionen har upptagits på UNESCO:s världsarvslista.

Bildtska hembygdsmuseet, Orust

Museet öppet från midsommardagen och därefter tors–sön till 14 aug samt 20, 21, 27 och 28 aug kl 14–17. Entré 80 kr.

Saxdalens manskör sjunger Pärlor ur den svenska viskatten, 25 juli kl 14, kaffe med dopp, entré 150 kr, bokas via: bitte@bane.nu / 0737 - 55 84 86

Saxdalens manskör sjunger på Bildtska hembygdsmuseet i sommar.

Burås kvarn utanför Kungälv.

Burås kvarn

Utställningen Burås kvarn, tisdagar kl 18–20 från 5 juli till 30 aug, i torpet Bräcke soldattorp i Kärna (adress Bräcke 120 – torpet ligger på andra sidan vägen) i samarbete med Torsby, Harestad och Lycke hembygdsförening.

Slätterdag med Bokenäs hembygdsförening.

Bokenäs hembygdsförening

Slätterdag 9 juli kl 10. Vi samlas på gårdsplanen vid gamla prästgården och går tillsammans med hästar, kuskar och spelmän till slätterängen, där vi slår och hässjar hö som förr i tiden.

Kyrkvandring med aftonbön och kyrkkaffe, 30 juli kl 15. Vandring från Dragsmarks klosteruin till Bokenäs Gamla Prästgård, där det blir aftonbön med Kjell Svensson och kyrkkaffe, kl 18.

Visafton på Tunet, 3 aug kl 18. Välkommen att uppträda med sång, musik, dans eller kanske poesi på Tunet utanför prästgården.

Gerlegården, Kungshamns hembygdsförening.

Kungshamns hembygdsförening

Gerlegården öppen från vecka 25, ons och tors kl 13–17 (ca). Loppisen öppen samma tider.

En av skyltarna i Jonsereds Industrihistoriska museum – alltid öppet!

Jonsereds hembygdsförening

Besök nya Jonsereds Industrihistoriska museum – alltid öppet! Ta med mobilen!

Museet består av alla byggnader som en gång utgjorde Jonsereds Fabriker. 30 skyltar berättar om hur det var att arbeta i fabrik i Jonsered runt år 1900 – vad tillverkades i fabriken? Hur var det för kvinnorna, barnen och männen som arbetade där?

Nästan alla skyltar har qr-koder som leder till mer info, bilder och filmer.

Har du inte möjlighet att besöka Jonsered? Klicka in på jonseredshembygdforening.com/fabriker för att ta del av Jonsereds Industrihistoriska museum.

Bella Vista, Ljungskileortens hembygdsförening.

Ljungskileortens hembygdsförening

Våfflor på Bella Vista och handelsboden öppen, lördagar kl 11–14, 9 juli till 13 aug.

Kulturvandring Lägerplatsen Backamo, 11 juli kl 18–20, med Jerry Nerstrand som guide. Samling Backamo. Avgift 30 kr för vuxna.

Kulturarvsvandring Backamo, 18 juli kl 18–20.30, med Ingrid Fuxvall och Göte Natanaelsson. Samling vid stenen på Backamo. Avgift 30 kr för vuxna.

Kulturarvsvandring 1000-årig väg, Skafteröd till Aröd, 25 juli kl 18–20, med Ingrid Kennborn. Avgift 30 kr för vuxna.

Smed i arbete i Restenäs smedja, 28 juli och 4 aug kl 17–20, Axel Rydberg och Sören Larsson visar smide. Försäljning av fika, av Resteröds byalag.

Allsångkväll på Lyckorna torp och kvarn, 1 aug kl 18.30–20, tag med instrument och höj stämningen. Fikaförsäljning med hembakat.

Affischutställningen MOD – jämställdhet & rösträtt visas bland annat hos Föreningen Kungälv's Musei Vänner i sommar.

Föreningen Kungälv's Musei Vänner

Hembygdsgården på Fästningsholmen i Kungälv öppen från 27 juni till 28 aug kl 11–18. Vecka 26–28 och vecka 32–34: Utställningen MOD – om kvinnliga rösträttskämpar i Bohuslän, vecka 29–31: Inlands slöjdares utställning och försäljning.

Bild ur Marstrands hembygdsförenings samlingar.

Marstrands hembygdsförening

Oscar II besökte Marstrand nästan varje år i två decennier runt sekelskiftet 1900. Det lockade många att komma till Marstrand och sola sig i den kungliga glansen. Därmed uppstod ett behov av bra boende på hotell och pensionat liksom även restauranger och andra matställen.

I Hembygdsmuseet, bakom Rådhuset, visar Marstrands hembygdsförening ett 100-tal fotografier från när det begav sig (och även senare) med tonvikt på hotell, restauranger, pensionat, pubar och barer. Tis och tors kl 14–18 från 28 juni till 30 augusti.

Fiskemuseet, Rossö hembygdsförening.

Rossö hembygdsförening

Fiskemuseet öppet 29 juni–17 aug, ons och lör kl 11–15. Vandringar mån i juli kl 14–16, ta med kaffekorg! 4 juli, till Långö. Vi samlas vid Bästelid i början på Långövägen.

11 juli, till Vetteberget. Samling i Yttre Garvik på stranden.

18 juli, till Böckern utanför Överby. Vik av vid gamla affären och ta in på Krossnäs vägen. Följ den i 2 km ner till parkeringsplatsen vid sjön. Där väntar Myra Beckman som talar om stenhuggeriet och lastageplatsen där.

25 juli, till Kackholmen. Samling vid Kosterhavets parkering.

Tomas Andersson om Bohusläns historia, 21 juli kl 19, i skolan. Lotteri och kaffeservering.

Föreningen Sjöstjärnans Fornstuga i Fiskebäckskil.

Föreningen Sjöstjärnan, Fiskebäckskil

Skaftödagarna, 1 juli: Fornstugan öppen kl 11–12, bildspel kl 15: En vandring genom samhället, i Sjöstjärnans Hus.

Simskola i Bökevik vecka 28–30, anmälan via hembygd.se/sjostjarnan

Visning Fornstugan – en rest av 1600-tals bebyggelsen, tisdagar i juli kl 16–17.

Visning av Carl Wilhelmsons villa, 16 juli från kl 10.30, varje hel och halv timma. Visningen hålls av paret Wilhelmsons barnbarnsbarn, entré 100 kr/pers. Obligatorisk förhandsanmälan till kristina.jarnedal@telia.com / 0707 - 67 51 59.

Kvarnen öppen 16 juli kl 12–15.

Kulturaftnar med lättare förtäring, i Sjöstjärnans Hus. Avgift 100 kr. Kl 18, mingel från kl. 17.30:

18 juli: Ostron – klimatsmart mat. Ellen Schagerström, forskare på Kristineberg/Göteborgs Universitet berättar om ostronens biologi och varför de är bra mat. Vi får tips på matlagning.

25 juli: Om epoken med segelfartyg i Fiskebäckskil mellan 1840 och 1920. Lennart Martinson berättar om sjömän, fartyg, frakter och samhället.

1 aug: En odysse i internationell tjänst med Erik

Torpet Pulsevadet, Svarteborgs hembygdsförening.

Carl Wilhelmsons villa i Fiskebäckskil, visas i sommar av barnbarnsbarnen.

Hasselström, som har tjänstgjort i bl.a. Mellanöstern, Kuwait, Sierra Leone, Afghanistan och Kosovo, vid efterarbetet vid Tsunamin 2005 och vid Rädda Barnens insats i Libanon 2006.

8 aug: Om nysilver, rostfritt och pressglas med Thomas Lindblad. Hur nittonhundratalets moderna bruksdesign växer fram med hjälp av nya material och tekniker.

Svarteborgs hembygdsförening

Fiskebo hembygdsgård öppen torsdagar i juli kl 14–17. Vi bjuder på kaffe med dopp, träffas och pratar, vi sitter utomhus under tak, med utsikt över Södra Bullarsjön. Besök vårt museum och vår ladugård med gamla jordbruksmaskiner.

Visning av torpet Pulsevadet 10 juli, underhållning, ta med egen kaffekorg. Tid meddelas senare.

Svenneby hembygdsförening

Vandring på Valö, Svenneby, 5 juli kl 18–21, med Gunnel Turpeinen, samling vid parkeringsplatsen. Bekväma skor och matsäck rekommenderas. I samarbete med Studieförbundet Vuxenskolan och Tanums kommun.

Gotte-Lars dag för barn, 6 juli kl 12–15. Gissa före-

Hembygdsgård vid Svenneby hembygdsgård i Heestrand.

mål, gör ditt eget bivaxljus, tvätta som förr, kasta hästskor m.m. Gotte-Lars stuga ligger mellan Tegelstrand och Heestrand, cirka 4 km söder om Hamburgsund. Härliga badstränder och badklippor finns i närheten!

Invigning av promenaden med informationsskyltar i Sibiriens stenbrott, 10 juli kl 13–15. Sibirien ligger mellan Tegelstrand och Heestrand, cirka 4 km söder om Hamburgsund. I samarbete med Studieförbundet Vuxenskolan.

Yoga, mindfulness, i hembygdsgården i Heestrand, måndagar i juli kl 8–9. Anmälan: 0730-272437.

Öppen hembygdsgård med servering och visning av Stenstugan, måndagar i juli kl 9–11.

Hembygdsgård, 22 juli kl 15–18 vid hembygdsgården i Heestrand. Loppis, servering, jonglör Viktor Gyllenberg.

Visning av Gotte-Lars stuga, 25 juli och 1 augusti kl 17–19. Gunnel Turpeinen berättar om stugan och om Gotte-Lars och hans familj.

I samarbete med Studieförbundet Vuxenskolan och Tanums kommun.

Demokratiutställning och berättarkafé med Jenny Gillerstedt, 17 augusti, tid ej bestämt ännu.

Hållbart kulturarv tema för Kulturarvsdagen

Varje år arrangeras Kulturarvsdagen som en del av Europarådets European Heritage Days som äger rum runt om i hela Europa i september varje år. I Sverige är det Riksantikvarieämbetet som

samordnar kulturarvsdagen tillsammans med Sveriges hembygdsgårdar och Arbetslivsmuseernas samarbetsråd. Sedan några år tillbaka har Kulturarvsdagen utökats till tre dagar, fredag till söndag andra helgen i september, i år den 9–11 september.

Kulturarvsdagen ska bidra till att skapa förståelse, intresse och engagemang för kulturarv och kulturmiljöer. Med årets tema "Hållbart kulturarv" kan lokala aktörer låta besökare utforska vilka åtgärder

som vidtas för att skydda vårt rika och mångfaldiga kulturarv. I fokus för temat ligger människors aktiva roll i att bygga en mer hållbar framtid.

Årets tema, Hållbart kulturarv – att bevara det förflutna för kommande generationer, stämmer väl överens med lokala kulturarvsföreningars verksamhet. Föreningarna förvaltar vårt gemensamma minne i form av byggnader, föremål, foton, arkiv och immateriellt kulturarv som berättelser, hantverksskunnande, traditioner och mycket mer. Allt detta bevarar kulturarvsföreningarna samtidigt som vårt gemensamma kulturarv används och utvecklas.

Föreningar – passa på att arrangera aktiviteter under Kulturarvsdagen! Besökare – passa på att upptäcka och uppleva hållbart kulturarv i din närhet!

Källa Riksantikvarieämbetet.

UTSTÄLLNINGSTIPS!

Näver – det beresta materialet

Näver är ett fantastiskt naturmaterial med stor potential som i nuläget går till spillo i den svenska skogsindustrin. Näver har använts till allt från fiske och matförvaring till att bära bäbisar, men idag finns ingen plats för materialet i modern produktion.

Slöjden har historiskt – och är på många platser än i dag – varit en överlevnadsfråga för fattiga människor på landsbygden. Det är också en immateriell kunskap som utövaren kan bära med sig, kulturen rör sig med människor.

Utställningen undersöker likheter och olikheter mellan traditioner och samtida skapande i det subarktiska näverbältet i Europa och Asien. Utställningen vill hylla ett vackert och enastående material som har både historien och framtiden på sin sida.

På Slöjd- och byggnadsvård Nääs till 3 september

Från utställningen Näver – det beresta materialet
Foto Slöjd- och byggnadsvård Nääs

Landet utom sig – bilder från Sverige Ett urval bilder från fotografen Lars Tunbjörk

Lars Tunbjörk har med sin speciella fototeknik och sin skarpa blick blivit en uttolkare av svenskarnas vardagsliv och folkhemmet Sveriges sammanbrott under det sena 1900-talet. Tunbjörk är historieberättaren vars underfundiga bildvärld speglar den lilla människans behov och utsatthet i en globaliserad värld.

Utställningen är ett samarbete mellan Västra Götalandsregionen, Borås konstmuseum och Lars Tunbjörk stiftelse.

På Göteborgs stadsmuseum till 10 augusti

© Lars Tunbjörk "Landet utom sig" Skara sommarland 1991

Dataanimering av den medeltida kyrkan i Edsleskog.
Foto Lödöse museum

Den mäktiga kyrkan i Edsleskog

Allt börjar med helgonlegenden om prästen Nils som under 1100-talet dog i sin tjänst och en kyrka restes till hans ära. En kyrka som visat sig vara den äldsta tegelkyrkan i det medeltida Sverige. I ett påvligt brev från 1220 står att kyrkan är anmärkningsvärd eftersom den är byggd i tegel.

I utställningen visas föremål från arkeologiska undersökningar av den medeltida kyrkan.

Se utställningen, vandra på den gamla kyrkogården och se utmärkningarna av den medeltida kyrkan, besök källan – en del av berättelsen om varför kyrkan byggdes, besök den kulturhistoriska intressanta prästgårdsmiljön, ta del av bygdens kulturhistoria i Edsleskogs hembygdsgård museum. Visningar och café ons, fre, lör och sön kl 11–16, tors kl 11–20 till 14 aug.

Hembygden i landskapet

- Björkö hembygdsförening

Sedan ett par år tillbaka pågår Hembygden i landskapet - ett sätt att undersöka en plats, ett landskap i dåtid, nutid och – tillsammans med en skolklass - i framtiden. Att dokumentera platsens historia, att göra en nulägesbeskrivning av bland annat platsens natur- och kulturvärden och hur människor nyttjar platsen idag, samt tillsammans med unga fundera över platsen i framtiden.

Hembygden i landskapet är initierat av HembygdVäst – de fyra hembygdsförbunden i Västra Götaland och drivs i samarbete med Förvaltningen för kulturutveckling.

Björkö hembygdsförening är en av föreningarna som arbetat med Hembygden i landskapet.

Björkö hembygdsförening kom med i projektet Hembygden i landskapet när coronapandemin redan hade slagit till under våren 2020. Det innebar att vi fick arbeta digitalt från början med att samla in fakta och delge varandra det genom ett gemensamt dokument. Olika deltagare bidrog med sin specifika kunskap eller med det man funnit när man letat i böcker, dokument eller på "nätet". När restriktionerna utifrån pandemin släppte under våren 2022 kunde arbetet påbörjas med att gemensamt sortera i det material som plockats fram.

Björkö då

Björkö bestod i mitten av 1800-talet av fiskarbönder som hade små gårdar där de odlade och höll några djur. Marken i dalgångarna utnyttjades till största delen som åkermark och hus byggdes på mer bergiga områden. Som komplement till att driva jordbruk livnärde de sig också genom fiske. Gemensamt ägde de hamnen Skarvik där mark utarrenderades till husbygge för familjer som framförallt levde på fisket. Utvecklingen som skett är att fiskarbönderna har försvunnit och hus och serviceinrättningar har byggts på stor del av åkermarken. Däremot har fiskarböndernas utmarker i stor utsträckning inte bebyggts utan finns idag som fina strövområden, väl värda att bevara.

Vi har valt att arbeta med områdena

Namnet Björkö kan ha två betydelser. Dels ö med björkbestånd eller att det har varit en handelsplats, Birka. Båda förklaringarna kan stämma. Namnet Öckerö kommer av ö med ekar så då skulle på samma sätt Björkö vara ö med björkar. Men Björkö var också med sitt strategiska läge tidigt en viktig handelsplats så det skulle tala för samma ursprung av namnet som ön Björkö i Mälaren som fått sitt namn av Birka, handelsplats.

Björkö idag

Idag bedrivs inte längre något jordbruk på de små gårdar som fanns i Bängegård och Västergård. Mycket av åkermarken har använts till att stycka av tomter för villabebyggelse framförallt från 1960-talet och framåt. En del av utmarkerna har använts till fårskötsel och hästbete. Idag finns ett fårkollektiv på ön som i samverkan med länsstyrelsen ser till att ha gar återskapas genom bete och röjning av sly. En del åkermark används för potatis- och grönsaksodling för eget bruk. Ett par ladugårdar finns kvar och används som lagerutrymme. Några invånare har bisamhällen med nordiskt bi vilket ger honung för egen konsumtion samt för försäljning, samt att det bidrar till pollinerings av fruktträd m.m. Det finns fortfarande några fiskebåtar med Björkö som hemmahamn men idag upptas hamnen främst av fritidsbåtar. Ca 500 båtplatser finns för dem.

Ungas tankar om Björkö

Under arbetets gång har vi haft besök i hembygdsgården av årskurserna 2, 5 och 6 i Björkö skola. Vi berättade om skolan och Björkö förr i tiden. Eleverna i årskurs 6 har skrivit ett häfte om sig själva och Björkö år 2022 som vi fått som gåva. Ett tidsdokument vi bevarar i hembygdsgården för framtiden.

Vill du veta mer om Björkö? På föreningens hemsida finns mycket mer om Björköns historia och om Björkö idag. Om dåtidens post, telefon och kommunikationer, om sommargäster och om skolan på ön. Om dagens Björkö med turism, rekreation, båt-gäster och mycket mer.

Källa Björkö hembygdsförening

Vy över Björkö nu och då. Ur Björkö hembygdsförenings *Hembygden i landskapet*.

Då kom sommargästerna till Björkö med ångbåten, idag kommer besökare bland annat med båt eller husbil. Ur Björkö hembygdsförenings *Hembygden i landskapet*.

Björkö hembygdsförening

Föreningen bildades 1988 och har sin hembygdsgård i ett gammalt skolhus, Lillskolan, som byggdes i slutet av 1800-talet. Skolan, som var i dåligt skick, skänktes tillsammans med ett renoveringsbidrag på 15 000 kr till föreningen av Öckerö kommun som äger marken den står på.

Föreningen driver studiecirklar, digitaliserar foton som finns i databas som nås via föreningens hemsida, intervjuar björköbor och dokumenterar Björköns historia, ger ut en almanacka, arrangerar Äggostens dag, vävstuga och fler aktiviteter.

Besök föreningens hemsida för mer info!

Liar och jordkällare

– biologisk mångfald och kunskaper från förr

Sedan några år tillbaka arrangerar Bohusläns hembygdsförbund kurser i lieslagning. Kurserna har skett i samarrangemang med Bohusläns museum och Studieförbundet Vuxenskolan. Vissa år har det varit knackelien som har stått i fokus och de senaste åren slipelien med kursledare Kjell "liemannen" Gustafsson. I år har hembygdsförbundet också arrangerat en kurs om jordkällare.

Ängens betydelse

Genom historien har ängen haft en viktig uppgift i att producera vinterfoder till djuren. Ängen är en del av vårt gröna natur- och kulturarv, ett biologiskt kulturarv.

Idag sköts ängar för att bevara den biologiska mångfalden, för att bevara kunskapen om ängens historia och om äldre sätt att bruka marken och för att hålla markerna öppna.

Ängens artrikedom är viktig för pollinerare som humlor och bin. I Sverige finns runt 270 arter vilda bin och humlor och cirka en tredjedel av dessa finns på Artdatabankens rödlista vilket betyder att forskarna bedömer arternas överlevnad hotad. Biologisk mångfald gör att naturen är bättre rustad att klara klimatförändringar. På en äng kan det finnas 50 olika arter inom en kvadratmeter: kärlväxter, svampar, lavar, mossor, insekter, fåglar, grodor, kräldjur och fladdermöss. Hemligheten bakom denna mångfald är att ängden slås regelbundet vilket ger en öppen, ljus och utmagrad jord.

Ängarna försvinner – men kanske blir de nu fler?

När jordbruket i Sverige industrialiserades försvann nära 98% av alla ängar. Men med ökad medvetenhet om den biologiska mångfaldens betydelse ökar nu antalet ängar. Privatpersoner anlägger ängar i trädgården, miljöersättning betalas ut för skötsel av ängar och intresset för äldre tiders hantverk och metoder ökar.

Hur kommer det sig att Bohusläns hembygdsförbund arrangerar kurser i lieslagning och om jordkällare?

–Intresset för och insikten om den biologiska mångfaldens betydelse har ökat, svarar Ingrid Kennborn, ordförande i Bohusläns hembygdsförbund och van vid lieslagning.

–Även intresset att sköta marker med traditionella metoder ökar. Allt fler tar fram lien och slår gräset istället för att klippa med gräsklippare. Samtidigt gör

vi en insats för den biologiska mångfalden. Larmrapporter om ensidigt odlande gör att fler människor vill vara med och hjälpa till att öka den biologiska mångfalden. I liekursen ingick en del om naturen på Vargfjället där kursen hölls och biolog Stefan Edman medverkade.

Ingrid poängterar att inom hembygdsvårslösen finns mycket kunskap om odling, av förvaring och tillagning av mat enligt äldre tiders metoder som är värdefulla. I föreningarnas samlingar finns föremål och dokumentation om detta, bland medlemmarna finns också kunskap och detta är kunskap som hembygdsvårslösen kan bidra med till exempel till unga människor som ofta är intresserade av dessa områden, men inte själva har kunskap om eller erfarenhet av.

Jordkällarens historia och funktion

–Att lagra mat i jordkällare var enda möjligheten att hålla maten hållbar längre för 100 år sedan. Ända fram i mitten av 1900-talet var jordkällaren av stor vikt på landsbygden. Före jordkällarens tid var en stuka eller en kallkälla ett sätt att hålla maten kyld, berättar Ingrid om jordkällarens historia.

–Intressant att flera av deltagarna i jordkällarkursen ska bygga en jordkällare och planerar att göra det på traditionellt vis, berättar Ingrid. Nu pratar unga personer om vikten av att odla sin egen mat. Ska vi dessutom minska beroendet av elektricitet är förvaring i jordkällare en bra lösning, konstaterar Ingrid. Ingrid sammanfattar med att hon ser att hembygdsvårslösen kan bidra med praktisk kunskap i äldre tiders mathushållning, hantverkskunskap och mycket mer. Inom hembygdsvårslösen kan människor ges möjlighet att genomföra sina idéer. Varje förening har kanske inte möjlighet att göra detta på egen hand och då kan hembygdsförbundet vara en lämplig samverkansaktör.

Text Marika Russberg
Källor till info om ängen och biologisk mångfald: Jordbruksverket och Naturskyddsföreningen

Kjell Gustafsson, "liemannen", har hållit kurser i lieslipning och lieslagning sedan 1980-talet. Här visar Kjell hur en ska se om orvet där liebladet är fäst är lagom långt. Foto Jan Hedberg

Jordkällare i Dramsvik i Forshälla som var en av de jordkällare som besöktes på kursen om jordkällare. Foto Gerd Jonsson

Dags att slipa liebladet. I bakgrunden Vargfjället i Ljungskile där kursen hölls. Från vänster Erika Kensander, som äger Vargfjället, Morgan Emilsson och Kjell Weberg. Foto Ingrid Kennborn

På kursen om jordkällare fick deltagarna prova på att borra i och spräcka sten. Foto Ingrid Kennborn

Gräset på ängen slås med de nyslipade liarna. Närmast i bild Lars Johansson. Foto Jan Hedberg

Ingrid Kennborn, ordförande i Bohusläns hembygdsförbund, hässjar det slagna gräset. Foto Marika Russberg

Nästa år arrangerar Bohusläns hembygdsförbund liekurs och jordkällarkurs igen. Planer finns på att komplettera liekursen med en kurs om biologisk mångfald och vikten av ängar. Föreningar som vill vara värd för kurs eller som har tips om lämplig platser för kurser i lieslagning eller jordkällare – kontakta Bohusläns hembygdsförbund!

Exempel på presspik.

Presspik – en produkt med fördelar då, som nu, för alltid.

Det finns många olika typer av spik. En sorts spik som är överlägsen när det kommer till återbruk och byggnadsvård är presspiken. Presspik gick att köpa fram till för 10 år sedan då sista presspikmaskinen i Mustafors fortfarande tillverkade pressad furuspik. Nu letar byggnadsvårdare efter presspik och kunskapen om att tillverka presspik!

Många fördelar

Fördelarna mot modern trådspik är många, men framförallt dess livslängd då den har dubbla godstjockleken. Presspiken har även en rak spets, vilken skär av virkets fibrer då man slår i den, förutsatt att man gör det tvärs fibrerna. Spiken är konisk på ena snittet och parallell på de andra, vilket gör det lättare att återbruka äldre spik efter 100 år och ytterligare ge 100 år. En presspik sitter kvar i sitt läge i en fasadpanel efter 100 år, medan en trådspik sakta kryper ut med rörelsen i panelen mellan soliga torra dagar och kalla blöta nätter. Trådspiken är inte mycket att återbruka utan det blir att köpa ny spik till varje panelbyte.

Traditionsbärarna, yrkesspecialister i samverkan, arbetar med byggnadsvård på olika plan. Vi ser ett stort behov av att kunna köpa presspik idag och i framtiden så vi hörde oss för med Mustafors bruk.

Men ack då, maskinen var nu skrotad och enda presspiktillverkaren verkar finns i Indien. Byggnads-

Foto från en mäsas i Malmö med en produktvisning av presspik.

derna vi vårdar behöver presspik för att kunna stå sig över lång tid framöver.

Presspikmaskin

Vi sökte oss genom digitala arkiv och fann Ödeborgs bruk och ryktet om att det där fanns en modell av en presspikmaskin... av trä!

Vi tog kontakt med hembygdsföreningen samt Ulla Karlström på Bohusläns museum, antikvarie med intresse för industriminnet. Vi for alla till Ödeborgs fornsal och undersökte modellen. Det visade sig vara helt fantastisk och i funktion för att vrida runt och se dess funktion, steg för steg. Till detta fick vi kontakt med två äldre herrar vilka båda varit verksamma på bruket med spiktillverkning. Med lite tekniskt snack lyckades vi komplettera vad som fattades för att förstå tillverkningsprocessen, men ingen av herrarna hade själva kört maskinen.

Tillverkning av presspik igen

Vi tänker oss att göra en fotoscanning av modellen för att "få med den hem" för att påbörja konstruktionen av en modern version av presspiktillverkning i Forsviks bruk, Karlsborg.

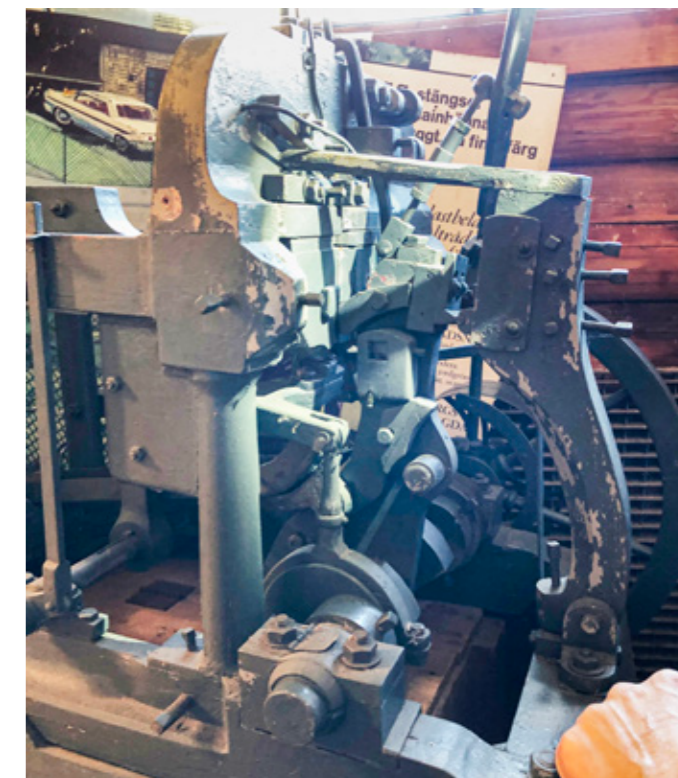
Vi ämnar ta kontakt med personerna i Mustafors som har den färskaste erfarenheten om hur man bemästrar presspiktillverkning.

Vi hoppas få stöd av de olika läns museerna i vårt sökande om bortglömd kunskap om spiktillverkning. I skrivande stund så är en filmrulle på konvertering till digital form där förhoppningsvis en kort filmsnutt av Ödeborgs sista presspiktillverkning finns med! Vi söker med ljus och lykta efter mer källmaterial.

*Text Mattias Hallgren, hantverksforskare
– kyrktimmerman – Forsvik*

Modell i trä av presspikmaskin.

Om det finns någon person kring Ödeborg som har varit med i tillverkningen av presspik önskar artikelförfattaren få kontakt!
Kontakta Mattias Hallgren: 070 422 43 77, hallgren@traditionsbararna.se

Årets hembygdsförening

Södra Ringsjöortens bygdeförening i Skåne är bäst i landet

Vid Sveriges hembygdsförbunds riksstämman i Nyköping i början av juni presenterades Årets hembygdsförening. Sedan 2016 utser Sveriges hembygdsförbund Årets hembygdsförening för att uppmärksamma Sveriges drygt 2 000 hembygdsföreningars arbete.

I år var det Södra Ringsjöortens bygdeförening i Skåne som vann utmärkelsen och utöver äran och den positiva uppmärksamheten får föreningen 10 000 kr.

Kreativitet och innovationsförmåga

–I år ville vi uppmärksamma en förening som visat kreativitet och innovationsförmåga. Med sitt inspirerande arbetssätt är Södra Ringsjöortens bygdeförening verkligen en värdig vinnare, säger Jan Nordwall, generalsekreterare för Sveriges hembygdsförbund.

Juryns motivering:

Södra Ringsjöortens Bygdeförening levandegör historien med fötterna stadigt i nutiden och blicken mot framtiden. Hembygdens historia presenteras med en mångfald av aktiviteter som guidade turer både på land och till sjöss och föreläsningar om lokala mattraditioner. Södra Ringsjöortens Bygdeförening är med sin kreativitet och sitt nytänkande en förebild och värdig vinnare av utmärkelsen Årets hembygdsförening.
Källa Sveriges hembygdsförbund

Södra Ringsjöortens bygdeförening, Skåne.

Bohusläns hembygdsförbunds årsstämma

Efter två år av digitala årsmöten på grund av pandemin kunde i år hembygdsförbundets årsstämma hållas på Tjörn. Årsmötet hölls på Billströmska folkhögskolan med nära 120 deltagare. Fem av förbundets medlemsföreningar på Tjörn var värdar för stämman och efter årsmötet och lunch på Billströmska folkhögskolan besökte deltagarna föreningarna.

Ingrid Kennborn omvaldes till ordförande i hembygdsförbundet och till nya styrelseledamöter valdes Carina Haugerud, Dingle, och Christer Blomqvist, Varekil. Styrelseledamöter som på egen begäran avgick i och med årsmötet var Karin Hjärting Karlsson, Gunnar Klasson och Anna Olsson. Från valberedningen avgick på egen begäran ledamot Ingvar Ekbrand.

Den nyvalda styrelsen i Bohusläns hembygdsförbund. Från vänster Ingrid Kennborn, Mats Ekberg, Carina Haugerud, Christer Andersson, Fredrik Olsson, Ann-Sofie Bernhards-son, Lars-Olof Olsson, Eva Tisell, Berit Mellgren, Gun Jarnedal och Lars-Inge Stomberg. På bilden saknas ledamöterna Christer Blomqvist och Lars Rydbom.

Representanter från värdföreningarna, från vänster Kristina Axelsson, Sundsby vänförening, Eva Ericson, Tjörns hembygdsförening, Eva Annerås och Ylva Karlsson, Elin Sundbergs vänförening, Gunilla Jahnsen, Säbygårdens vänner och Bengt-Erik Strandberg, De seglade för Tjörn.

Mottagare av Bohusläns hembygdsförbunds hedersdiplom och förtjänstplakett, från vänster Gunilla och Morgan Olausson, Partille hembygdsförening (hbf), Ingemar Wessberg som fick ta emot förbundets förtjänstplakett, Stenungsunds hbf, Catharina Siwerstam och Sverker Balksten, Munkedals hbf, Margot Färghage, Västerlanda hbf och Morgan Sandström, Stängenäs hbf.

Mottagare av Bohusläns hembygdsförbunds hedersdiplom och förtjänstplakett, från vänster Agneta Hermansson, Föreningen De seglade för Tjörn, Britta Andersson, Tjörns hembygdsförening (hbf) Rakel Bärge, Föreningen De seglade för Tjörn, från Tjörns hbf: Björn Eskilsson, Christina Kihlqvist, Gudrun Ivarsson som fick ta emot förbundets förtjänstplakett, Mona Jansson, Arne Andersson, Gunnbritt Patriksson och Morgan Williamsson, Sundsby vänförening.

Mottagare av Bohusläns hembygdsförbunds hedersdiplom, från vänster Jessica Ohlson, Bokenäs hembygdsförening (hbf), Lennart Olausson, Öckerö hbf, Gunnar Karlgren, Bottna hbf, Margareta Nilsson, Tanums hbf, Ingvar Bragd och Ulla Johansson, Råda hbf.

Ingrid Kennborn, ordförande i Bohusläns hembygdsförbund och Anders G Högmark, kommunfullmäktiges ordförande Tjörns kommun. Anders var mötesordförande vid årsmötet.

Mottagare av Bohusläns hembygdsförbunds hedersdiplom som ej kunde närvara på årsstämman: Arnold Andersson, Bokenäs hembygdsförening (hbf), Lars Gahrn, Mölndals hbf, Göran Hansson, Rörö hbf, Margit Karlsson, Tjörns hbf, Staffan Skogman, Föreningen Sjöstjärnan, samt Ann Svensson, Partille hbf. Diplomen har delats ut eller kommer att delas ut under sommaren.

Text Marika Russberg
Foto Birgith Åhs

Platser bär på berättelser

– berätta dem och lyssna in!

I tidigare nummer av Bohusarvet (nr 2 och 3 2021) berättade personer om platser som väcker känslor hos dem. En student vid Lunds universitet som studerat affektiva platser – platser som väcker känslor, har också skrivit i Bohusarvet om vad det är som gör att vissa platser laddas med känslor, olika platser för olika människor. I detta nummer är det Jessica Bergström, utvecklare vid Förvaltningen för kulturutveckling som möter många kulturarvsföreningar i sitt arbete, som funderar över varför vissa platser är så betydelsefulla för oss. Och hur till exempel kulturarvsföreningar kan få fler att känna samma för platsen.

Runt omkring i vår bygd finns många, många vackra gårdar och platser som kulturarvsföreningar vårdar. Alla platser är unika på sitt sätt, men en sak har de gemensamt: att det finns människor som bryr sig om dem och därför ser till att de finns kvar, tas om hand och inte minst används och fylls med liv!

Jag träffar många hembygdsföreningar i mitt arbete och är djupt imponerad över allt arbete som läggs ner, men också lite bekymrad. För hembygdsrörelsen står inför stora utmaningar. Den största av dem är utan tvekan återväxten. Eldsjälar brinner inte för evigt och då behövs nya krafter som tar vid. Det behövs människor som vill vara med och älska, vårda, utveckla och använda våra fantastiska kulturmiljöer och föra berättelserna om platsernas historia vidare.

Vad är det då som får en människa att bry sig om en plats och vilja engagera sig för den?

Det räcker inte med att platsen är vacker. För att jag ska uppskatta platsen på djupet och vilja värna den måste den också betyda något för mig. Jag behöver skapa en egen relation till den. Och alla relationer bygger på känslor. Det är alltså där vi behöver börja om vi vill bli fler som värnar om våra kulturmiljöer. Vi behöver väcka känslor hos dem vi vill engagera.

För att kunna göra det behöver vi först gå till oss själva och fundera över vad det är som gör platsen så betydelsefull för oss. Vad är det som är unikt med den? Vilka berättelser bär den på?

Dessa berättelser behöver vi dela med oss av till dem som besöker oss. Vi behöver berätta om sådant som berör och som vem som helst kan relatera till. Om generationerna av människor som levt här innan oss. Om deras levnadsöden, både vackra och sorgliga. Om familjerelationer, vänskap, fiendskap, krig och fred. Om hårt arbete, fattigdom och hunger, men också om framtidstro,

entreprenörskap, gemenskap, glädje och fest.

Ju fler sinnen vi kan aktivera medan vi berättar, desto större är sannolikheten att vi väcker känslor och skapar minnen som stannar kvar hos våra besökare. Låt besökarna inte bara se och lyssna, utan också känna, dofta och smaka. Vi kan plocka fram unika föremål ur våra samlingar och låta dem vara med och berätta. Hur känns ett verktyg att hålla i handen? Hur tungt är det att dra runt en kvarnsten? Hur doftar det inne i en bakstuga när det eldas i ugnen och hur smakar ett nybakt bröd?

Här är förresten ännu en nyckel till att locka fram känslor och skapa relationer. Förutom att berätta behöver vi också lyssna och ställa frågor. Bjuda in till samtal och låt besökarna berätta om sina egna upplevelser. Ett bra sätt att få i gång ett samtal är att ställa öppna frågor, det vill säga frågor som inte går att svara ja eller nej på. Det låter kanske självklart och enkelt, men kräver lite eftertanke.

Vi behöver alltså bli bättre på att berätta. Berätta historien om bygden som vi känner så väl. Berätta vad platsen betyder för oss och vad föreningen gör för att föra arvet vidare. Vi behöver berätta för dem som besöker oss, men också för skolan, den lokala turistbyrån, för andra föreningar i närområdet. Berätta i årsskrifter, på hemsidor och i sociala medier. Berätta för lokaltidningen och radion så att ännu fler kan få reda på att vi finns och göra ett besök. Ett besök som kanske väcker känslor...

Vill du bli bättre på att berätta? Genom samverkansplattformen Prisma Västra Götaland har du tillgång till ett gediget kursutbud och forum för erfarenhetsutbyte. Hör av dig så berättar jag mer!

Jessica Bergström

Utvecklare, Förvaltningen för kulturutveckling,
Västra Götalandsregionen
jessica.bergstrom@vgregion.se

Museet är öppet
måndag 10:00–16:00
tisdag till torsdag 10:00–20:00
fredag till söndag 10:00–16:00
Fri entré!

Det händer på BOHUSLÄNS MUSEUM

Några smakprov ur Bohusläns museums sommarprogram!

Skalbanksmuseet

Under sommaren är Skalbanksmuseet öppet onsdag och torsdag kl 12–16. Passa på att låna en fjärlshåv att ta med på vandringen på skalbankarna.

Through the Mirror

Fyra konstnärer, Arvida Byström, Kristina Abelli Elander, Malin Griffiths och Tove Kjellmark, reflekterar kring begrepp som kropp, identitet, självbild och alter egon utifrån sina egna erfarenheter. Många kvinnliga konstnärer har under de senaste årtiondena arbetat med att gestalta och spegla sig själva och sin tid utifrån sina egna premisser och inte omvärldens. Måleri, teckning, fotografi, film, skulptur och nya digitala tekniker. Visningar av utställningen 11, 16, 18, 23 och 30 aug kl 13.

Till 11 september

Hit seglade judarna!

Upptäck det judiska Marstrand i sommar! Besök utomhusutställningen, gå på digital stadsvandring och uppleva konserter på Marstrand.

För många är Marstrand synonymt med Societetshuset, Oscar II, havet och de stora regattorna. Men det finns ett annat Marstrand. Mellan 1775 och 1794 var ön en frihamn. Hit kom ett sextiototal judar från kontinenten, lockade av nya friheter och handelsmöjligheter. Det blev också början på en judisk närvaro i Sverige.

Vi har letat i arkiven och hittat berättelser om människor och platser som vittnar om ett rikt och brokigt judiskt liv i den sprudlande stadsbilden.

Till 31 juli

MOD2021

Guidade visningar av utställningen MOD2021: 19 och 21 juli, 2, 3 och 9 aug kl 13.

Teckning

Teckningskurs för dig som är 13–18 år. 13, 14, 15, 16, 17 juli kl 10–12. Föranmälan till museet.

Tango

Prova på tango! 16 och 30 aug kl 18.

Västerhavsveckan på Bohusläns museum, 10 aug

Västerhavsveckans havsverkstad, frukostbio och matinébio, prova sportfiske med Sportfiskarna, Sjöräddningens båtar i hamnen, paddla kajak med Friluftsförbundet, lär dig om spökfiske, se vattenexperiment, prova labbutrustning, föredrag om tång och strandväxter med provsmakning.

BOKTIPS

Årets hembygdsbok, Årets hembygdsskrift och Årets övriga publikation 2021

Varje år utser Bohusläns hembygdsförbund publikationer som får utmärkelser. En jury läser hembygdsförbundets medlemsföreningars publikationer utgivna föregående år. Utifrån ett antal kriterier, som bland annat läsbarhet, bildåtergivning, layout och ämne väljs en bok, en skrift och en övrig publikation ut som uppmärksammas. I år deltog 18 publikationer. Många fler publikationer utgavs av hembygdsförbundets medlemsföreningar 2021.

Årets hembygdsbok 2021 Torslanda sockens gårdar - i ord och bild

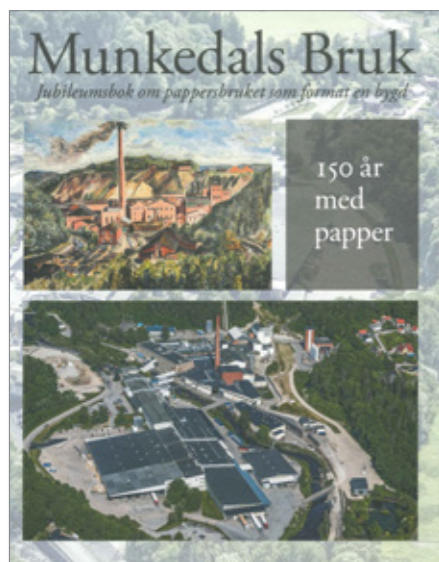
Av Urban Jansson, Björlanda-Torslanda hembygdsförening

Juryns motivering:

Boken är en gårdsinventering som i text och bild berättar om en bygd som genomgått en stor förändring under en relativt kort period historiskt sett.

Gårdsinventeringar görs av många, men den har lite mer. Här berättas mycket om gårdarna, här beskrivs både då och nu, här finns ett personligt tilltal till läsaren, det är en finstämd och vänlig bok.

Boken har en intressant och lockande layout, bilderna är väl valda och bra återgivna och kompletterar texten på ett bra sätt.

Hedersomnämning

Årets hembygdsbok 2021 Munkedals bruk. Jubileumsbok

Utgiven av Munkedals hembygdsförening

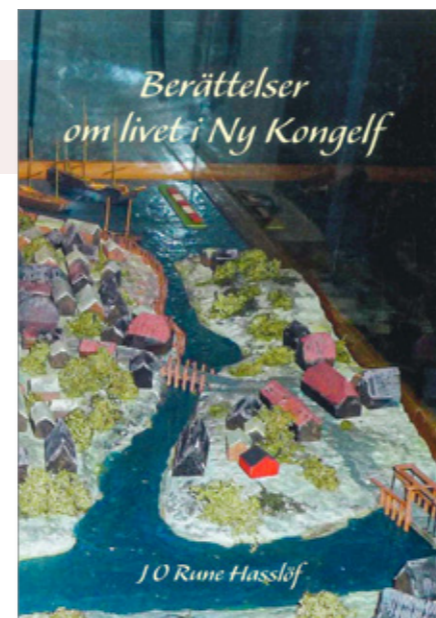
Juryns motivering:

Denna jubileumsbok är en resa i tiden, från nu till då. Här ges en fullständig bild av industrin Munkedals bruks betydelse för en bygd under 150 år.

Boken är ett exempel på samverkan mellan förening och näringslivet och är mycket välgjord med en tilltalande layout och - tryckt på ett papper av hög kvalitet.

/Jury för Årets hembygdsbok, skrift och övriga publikation 2021:

Gun Jarnedal, styrelseledamot Bohusläns hembygdsförbund, Viveka Overland, tidigare ansvarig för Bohusläns museums förlag och Marika Russberg, kulturarvskonsulent Bohusläns hembygdsförbund.

Hedersomnämning

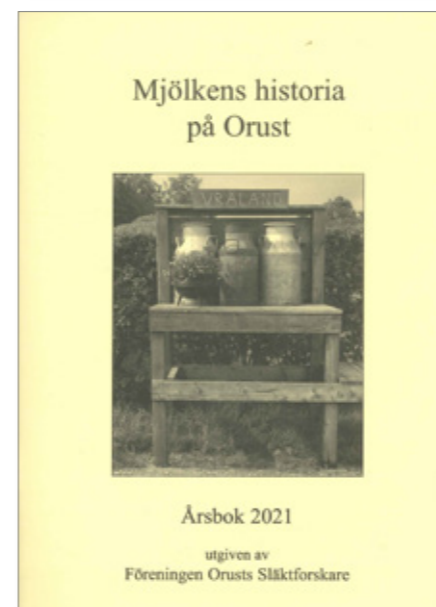
Årets hembygdsbok 2021 Berättelser om livet i Ny Kongelf

Av J O Rune Hasslöf. Samarbete med Föreningen Kungälv's Musei Vänner

Juryns motivering:

Boken berättar om händelser i Ny Kongelf dit Kongahällaborna flyttades under början av 1600-talet. Författaren har studerat stadens rådstugeprotokoll, där det mesta som hände i staden dokumenterades.

Genom boken har ett historiskt dokument tillgängliggjorts och vi får en inblick i människors vardag för 400 år sedan.

Årets hembygdsskrift 2021 Mjölakens historia på Orust.

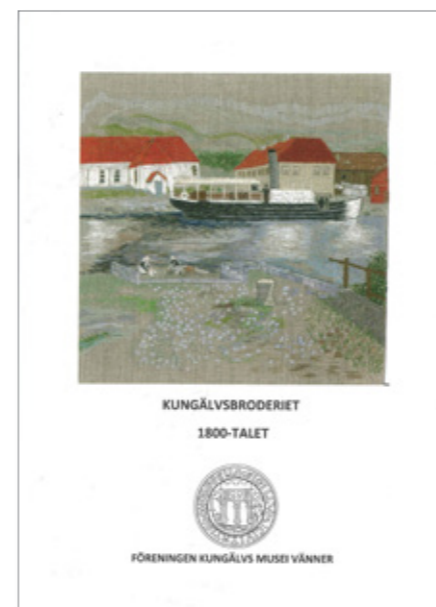
Orust släktforskares årsskrift

Juryns motivering:

Skriften berättar om ett av våra baslivsmedel som de allra flesta, ja kanske alla av oss har en relation till, nämligen mjölk. Skriften täcker i stort sett allt som har att göra med produktion och mjölkhantering, inklusive recept.

Denna lilla skrift rymmer en stor historia, om ett kulturarv. Den berättar om en syssla som gått från att vara kvinnlig till att höra männens sfär till, om en tid som inte längre finns - på 1950-talet fanns det på Orust drygt 1200 mjölkbönder mot dagens tiotal.

Skriften är lokal, men historien och utvecklingen är den samma på många andra platser.

Årets Övriga publikation 2021 Kungälv's broderiet. 1800-talet

Utgiven av Föreningen Kungälv's musei vänner

Juryns motivering:

Publikationen berättar om ett fantastiskt arbete av otroligt skickliga brodöser, som med nål och tråd skapar broderier som berättar om Kungälv's historia. Bilder av broderiet varvas med intressanta berättelser, citat från bl.a. författare, som beskriver livet i Kungälv, vilket ger läsaren en exposé över 1800-talet i ord och bild.

Publikationen har en luftig och inbjudande form, bilderna ger en bra uppfattning av broderiet, även i detta endimensionella perspektiv.

Vi längtar efter att få se broderiet utställt i sin helhet i ett offentligt rum!

Bohusläns
hembygdsförbund